

VLAD VORNIC, *Așezarea și necropola de tip Sântana de Mureș-Černjachov de la Budești*, Editura Pontos, Chișinău, 2006, 471 p., 153 figuri, 1 tabel, ISBN 978-9975-72-218-6

Lucrarea elaborată de Vlad Vornic, intitulată *Așezarea și necropola de tip Sântana de Mureș-Černjachov de la Budești*, a constituit inițial teza de doctorat susținută la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași, în anul 2000 (conducător științific Ion Ioniță). Ea a apărut ca al treilea număr al colecției de monografii *Asociația Națională a Tinerilor Istoric din Moldova – ANTIM, Societatea de studii sud-est europene din Moldova, Monografii*¹.

¹ În această serie au mai apărut următoarele două volume: Sergiu Musteață, *Populația spațiului pruto-*

Autorul este cunoscut deja prin câteva articole publicate anterior privitoare la așezarea și necropola de la Budești².

nistrean în secolele VIII–IX (Chișinău 2005); Virgil Pâslariuc, *Raporturile politice dintre marea boierime și domnie în Țara Moldovei în secolul al XVI-lea* (Chișinău 2005).

² V. Vornic, *Unele considerații privind descoperirile arheologice din așezarea și necropola de tip Sântana de Mureș de la Budești*, în *Materialele Conferinței Științifice „Restitutio in integrum”*, Chișinău 2000, p. 15–18; idem, *Rituri funerare în necropola de tip Sântana de Mureș-*

Lucrarea a fost structurată în șapte capitole (I – *Introducere*, p. 18–22; II – *Așezarea de la Budești*, p. 23–71; III – *Necropola de la Budești*, p. 72–185; IV – *Tipologia inventarului*, p. 186–236; V – *Cronologie*, p. 237–241; VI – *Activități economice*, p. 242–247 și VII – *Considerații finale*, p. 248–253). Ar mai fi de menționat rezumatul în limba engleză (p. 254–282), bibliografia (p. 283–297), lista figurilor (p. 299–308), materialul ilustrativ (p. 309–461) și indice de localități (p. 463–466) și de autori (p. 466–469).

Așa după cum menționează autorul în *Introducere* (p. 18–22), lucrarea reprezintă o nouă monografie asupra așezării și necropolei de la Budești, în care au fost incluse toate datele și materialele, atât publicate, cât și inedite, rezultate din cercetările arheologice din așezare și necropolă, efectuate de E. Rikman³ și de G. Čebotarenko și T. Ščerbakova în 1973⁴. Descoperirea întâmplătoare în 1954 în apropierea satului Budești a trei morminte de înhumare și cercetările ulterioare au scos la lumina zilei necropola cu 372 de morminte (132 de incinerare și 240 de înhumare, 29 de gropi, 15 îngropări de vase, precum și patru înhumări de animale) și așezarea cercetată parțial, din care s-au cercetat 12 locuințe de suprafață, o locuință adâncită în sol, un cuptor de ars ceramică, două cuptoare metalurgice, patru vetre de foc și peste 59 de gropi menajere și cu altă destinație.

Capitolul II (*Așezarea de la Budești*, p. 23–71) este compus din trei subcapitole. În *Descrierea săpăturilor* (p. 23–64) autorul face o prezentare amănunțită a

Černjachov de la Budești (mun. Chișinău), în *Interferențe cultural-cronologice în spațiul nord-pontic*, Chișinău 2003, p. 313–335; idem, *Obiceiuri de port în necropola de tip Sântana de Mureș de la Budești*, în *Studii de istorie veche și medievală. Omagiu Profesorului Gheorghe Postică*, Chișinău 2004, p. 168–173; idem, *Despre apartenența etnică a așezării și necropolei de tip Sântana de Mureș de la Budești*, în *Karpatika*, 30, Użgorod 2004; idem, *Obiceiuri privitoare la ofrande funerare practicate în necropola de tip Sântana de Mureș de la Budești*, în *Analele ANTIM*, 6, 2005, p. 41–44; idem, *Ceramica lucrată cu mâna din așezarea și necropola de tip Sântana de Mureș-Černjachov de la Budești*, în *Revista Arheologică*, Serie nouă, 1, 1, Chișinău 2005, p. 331–339; idem, *Recipiente de sticlă descoperite în complexul arheologic de la Budești (mun. Chișinău)*, în *Tyragetia*, 15, 2006, p. 48–59; idem, L. Ciobanu, *Căni-oenochoe romane de lut în complexele culturii Sântana de Mureș-Černjachov din spațiul pruto-nistrean*, în *Analele ANTIM*, 6, 2005, p. 25–40; idem, *Ceramica romană de import din așezarea și necropola de tip Sântana de Mureș-Černjachov de la Budești*, în *Revista Arheologică*, Serie nouă, 1/2, Chișinău 2005, p. 295–311.

³ E. A. Rikman, *Pamjatnik epochi velikogo pereselenija narodov. Po raskopkam poselenija i mogil'nika černjachovskoj kul'tury u sela Budešty*, Kișinev 1967.

⁴ T. A. Ščerbakova/G. F. Čebotarenko, *Usad'ba na poselenij pervych vekov n.e. u s. Budešty*, în *Arheologičeskie Issledovanija v Moldavii*, 1973 g., Kișinev, 1974, p. 93–104.

săpăturilor întreprinse în așezare, prin care s-a cercetat o suprafață de circa 1 312 m² și s-au descoperit următoarele tipuri de locuințe și construcții: nouă locuințe de suprafață, un cuptor de olărie, un cuptor de redus minereul de fier, două vetre în aer liber, 27 gropi menajere și de păstrat provizii, precum și un bogat material arheologic. Săpăturile arheologice de salvare din vara anului 1973 însumând 1 132 m² au avut ca rezultat descoperirea următoarelor vestigii: trei locuințe de suprafață și una adâncită în sol, un cuptor de redus minereul de fier, 32 gropi de provizii, și o cantitate mare de ceramică, obiecte de metal, sticlă, os și piatră. Suprafața de 2444 m² investigată în urma celor patru campanii arheologice reprezintă doar 0,7% din suprafață totală a așezării (35 ha)⁵. Acest lucru nu-l împiedică însă pe autor să facă unele considerații stratigrafice a așezării (p. 64–65).

Un alt subcapitol tratează *Locuințele și anexele gospodărești* (p. 65–71). Conform criteriului funcționalității și modului de construcție au putut fi stabilite următoarele tipuri de construcții: 1. locuințe (adâncite și de suprafață); 2. anexe gospodărești (instalații pentru foc – vetre, dependințe, gropi de provizii); 3. ateliere pentru prelucrarea metalelor și ateliere de olărie. Vlad Vornic înregistrează în așezare 13 locuințe (12 locuințe de suprafață și una adâncită în sol), pe când autorii săpăturilor menționează doar 11 locuințe (10 de suprafață și una adâncită în sol), două locuințe de suprafață fiind trecute în categoria anexelor gospodărești. După formă, ca și în marea majoritatea a așezărilor de tip Sântana de Mureș-Černjachov, predomină locuințele de suprafață dreptunghiulare. În ceea ce privește orientarea locuințelor se poate spune, că, de regulă, acestea erau orientate cu una din laturile mai lungi spre sud, unde după toate probabilitățile erau amenajate intrarea și ferestrele. Autorul stabilește însă și unele excepții, cum ar fi locuința 10, orientată cu axul lung pe direcția nord-sud și intrarea pe latura estică. În general, sunt întâlnite atât locuințe mici (20 m²) și medii (36–45 m²), cât și mari (locuința 1 de 66 m², locuința 2–100 m² și locuința 10–144 m²). Autorul oferă informații amănunțite privind modul de amenajare, tehnica de construcție a locuințelor și unele încercări de reconstituire a așezării. Acest tablou este completat de descrierea anexelor gospodărești.

Partea cea mai mare a lucrării este dedicată necropolei de la Budești (Capitolul III – p. 72–185), corpusul descoperirilor (p. 72–158) cuprinzând cinci compartimente: catalogul mormintelor și a inventarului (p. 72–139), gropile rituale (p. 140), îngropările de vase (p. 141–142), înhumările de animale (p. 142) și obiectele descoperite *passim* (p. 142–158). Prezentarea celor 362 de morminte⁶ este făcută după o schemă prestabilită, care

⁵ Spre deosebire de așezare, necropola de la Budești a fost investigată mai intens, suprafața dezvelită pe parcursul celor patru campanii arheologice (1954–1957) însumând 2830 m² (întreaga arie a necropolei a fost estimată la 5 200 m²).

⁶ Autorul descrie în catalog doar cele 362 de morminte menționate în toate publicațiile lui E. Rikman (vezi lucrarea de la nota 3, p. 43–83), cu toate că în lucrare stabilește numărul de 370 (374 ?) (p. 160–161).

cuprinde informații privind ritul funerar (înhumăție sau incinerăție), forma și adâncimea gropilor, orientarea defuncțiilor și enumerarea inventarului. Mai sunt menționate 18 gropi rituale, 15 îngropări de vase, patru înhumări de animale și descrierea celor 589 de piese descoperite în aria necropolei, recuperate din depozitele Muzeului de Arheologie și Etnografie din Chișinău.

În continuare au fost prezentate riturile (p. 158–174) și ritualurile funerare (p. 174–178). *Necropola de la Budești, ca și majoritatea covârșitoare a necropolelor de tip Sântana de Mureș-Černjachov, este birituală* (p. 161).

Din 372 de morminte înregistrate, 240 de morminte sunt de înhumăție (64,5%) și 132 de incinerăție (35,5%). După cum se vede, mormintele de înhumăție predomină, reprezentând aproximativ două treimi din numărul total de morminte descoperite. Din categoria celor 132 de morminte de incinerăție, autorul distinge două categorii de morminte: morminte de incinerăție în urnă și morminte de incinerăție fără urnă. După orientarea scheletelor, cele 240 de morminte de înhumăție au fost incluse în trei grupe: pe axa N–S, VE și NV–SE. Descrierea celor două rituri funerare practicate în necropola de la Budești este completată cu date privind forma și dimensiunea gropilor, poziția urnelor în mormintele de incinerăție, respectiv a oaselor în cele fără urnă, și poziția defuncțiilor în groapă etc. Observațiile detaliate asupra practicilor și riturilor funerare (p. 174–178) creează cititorului un tablou complex privind manifestările magico-rituale și de cult din perioada secolelor III–IV d.Hr. Abundența și varietatea inventarului funerar permit autorului o analiză a obiceiurilor de port de la Budești (p. 179–185).

Cultura materială a comunității de la Budești este oglindită în capitolul IV *Tipologia inventarului* (p. 186–236). Analiza materialului descoperit s-a realizat pe criterii funcționale și tipologice. Lotul analizat este compus din 10 categorii de obiecte: 1. unelte (p. 186–188); 2. ustensile casnice și de uz gospodăresc (p. 188–193); 3. arme și piese de harnașament (p. 193–195); 4. accesorii vestimentare (p. 195–200); 5. obiecte de toaletă (p. 201–204); 6. obiecte de podoabă (p. 204–210); 7. monede (p. 210); 8. obiecte diverse (p. 210–211); 9. recipiente de sticlă (p. 211–216); 10. recipiente de lut (p. 216–236).

Mărturie a practicării agriculturii și activităților meșteșugărești servesc atât descoperirile de unelte (o coasă și peste 10 fragmente de rășniță, p. 186–187) și unelte de dulgherie-tâmplărie (un topor, o daltă, un burghiu, o cuțitoaie și patru dormuri, p. 187–188), cât și ustensilele casnice și de uz gospodăresc (un amnar, 44 cuțite, 20 ace de cusut, trei ace de os pentru împletit, fragmente de la patru împungătoare de fier, patru tuburi de os, patru „patine” de os, o scoabă, patru cuie de fier, 71 fusaiole, 15 greutateți de lut pentru războiul de țesut, două greutateți pentru plasa de pescuit și 17 pietre de ascuțit, p. 188–193).

Descoperirile de arme și piesele de harnașament sunt rare atât în așezare, cât și în necropolă. Pot fi menționate doar 1 sabie, 2 pumnale, 1 vârf de suliță, 1 vârf de săgeată, 1 pinten și 1 zăbală, toate de fier (p. 193–195).

În continuare este descrisă categoria accesoriilor vestimentare cu diferite tipuri de fibule și cataramă. Lotul analizat de fibule este compus din peste 100 de exemplare. Se remarcă numărul mare de fibule descoperite în necropolă (doar șapte în așezare) și materialul din care au fost confecționate (două de argint, restul de bronz). În funcție de forma lor, fibulele au fost incluse în cinci tipuri, respectiv variante (p. 195–199). La Budești au fost descoperite și 35 de cataramă, majoritatea de bronz, doar câteva exemplare de fier. Potrivit sistemului de prindere pe curea, ele sunt împărțite în două grupe: 1. cataramă cu garnitură pentru curea și 2. cataramă cu veriga simplă, fără armătură (p. 199–200).

Pieptenii de os (19 exemplare, împărțite în patru tipuri, respectiv variante), două cuțitașe de bronz, o pensetă de bronz, un ac de păr (?) de bronz, resturile de la casete și de la sistemele de încuitori ale acestora sunt încadrate în categoria obiectelor de toaletă (p. 201–204).

Categoria obiectelor de podoabă cuprinde două inele, o brățară (?), verigi de bronz și fier, pandantive – amulete și un număr mare de mărgele de sticlă colorată, cornalină, chihlimbar, os, scoică marină, calcar și ardezic (p. 204–210).

Ar mai fi de menționat o monedă de bronz, perforată, descoperită într-un mormânt (p. 210) și cea a diverselor obiecte (p. 210–211).

Din multitudinea de descoperiri publicate se detașează și categoria recipientelor de sticlă (p. 211–216). Din aceasta fac parte un pahar de sticlă întregibil și peste 180 de fragmente de recipiente de sticlă, majoritatea de pahare (grupate în nouă tipuri), câteva fragmente de cupe și un fragment de la un vas cu torți.

Prin frecvența sa, inventarul cel mai numeros îl constituie ceramica, căreia îi este consacrat subcapitolul *Recipiente de lut* (p. 216–236). În funcție de tehnica de execuție, textura pastei, arderea și decorul, materialul ceramic este prezentat în patru grupe: 1. ceramica lucrată cu mâna; 2. ceramica lucrată la roată din pastă zgrunțuroasă; 3. ceramica lucrată la roată din pastă fină; 4. ceramica romană de import.

Cronologia complexului de la Budești este tratată în capitolul V – *Cronologie* (p. 237–241). În funcție de reprezentativitatea lor, au fost stabilite 52 tipuri de inventar, care ulterior au fost înserate într-un tabel combinatoriu (tabelul 1). La înseriere au putut fi luate în considerație 79 de morminte (35 de incinerăție, 42 de înhumăție și două „cenotafe”), reprezentând aproximativ 20% din totalul de 362 de morminte. Se pot recunoaște trei etape de asocieri destul de clar conturate, considerate faze ale necropolei. Disponerea pe planul necropolei a mormintelor aparținând celor trei faze întărește rezultatul înserării (Fig. 150). Analiza materialului arheologic a permis autorului încadrarea cronologică a așezării și a necropolei de la Budești în perioada de la sfârșitul secolului al III-lea și până la sfârșitul secolului al IV-lea, eventual și în primele două decenii ale veacului următor.

Capitolul VI (p. 242–247) cuprinde descrierea ocupațiilor economice practicate de comunitatea de la Budești, cum ar fi: agricultura, creșterea animalelor, vânatul și pescuitul, meșteșugurile și îndeletnicirile casnice (olăritul, prelucrarea metalelor și a lemnului,

torsul, țesutul, împletitul și croitoria). Referitor la alte activități meșteșugărești, cum ar fi prelucrarea osului, a cornului și a pietrei, nu dispunem decât de unele date cu totul sumare (p. 247). Credem că prezentarea acestor activități economice atestată de descoperirea celor 19 piepteni de os, trei ace de os, 10 fragmente de râșniță și a altor obiecte, chiar și succintă, ar fi fost apreciată de cititorul interesat.

După toate probabilitățile, un rol important în dezvoltarea economică a așezării de la Budești l-a avut și schimbul de mărfuri cu alte regiuni. Din motive necunoscute, autorul pomeneste despre acesta doar câteva propoziții în capitolul următor *Considerații finale* (p. 249). Descrierea legăturilor comerciale era binevenită într-un subcapitol aparte în cadrul activităților economice. Relațiile comerciale ale populației de la Budești, după cum deduce și autorul, sunt dovedite prin prezența articolelor de import (amfore, vase de sticlă, mărgelă, fibule, cataramă etc.).

În *Considerații finale* (p. 248–253) se reiau concluziile expuse în capitolele anterioare, aducându-se unele nuanțări, cum ar fi de exemplu problema apartenenței etnice a populației de la Budești etc.

Studiul se încheie cu un util rezumat în limba engleză

(p. 254–282), lucru ce asigură accesibilitatea la informație nu numai a cunoscătorilor de limbă română.

Volumul este însoțit de o bibliografie (p. 283–297), cuprinzând articole, studii și volume de specialitate, utilizate de autor.

În continuare mai urmează: *Abrevieri* (p. 298), *Lista figurilor* (p. 299–308), *Indice de localități* (p. 463–466), respectiv *Indice de autori* (p. 466–469). Textul este însoțit de 153 figuri și un tabel care oferă cititorului, în condiții grafice și de tipar deosebite, materialele descoperite, poziția complexului de la Budești și planul săpăturilor.

Autorul a făcut un serios efort de recuperare a unei cantități de date arheologice, a rediscutat suficient de pertinent interpretările descoperirilor de la Budești, punându-le complet și eficient în circuitul științific.

Lucrarea lui Vlad Vornic, *Așezarea și necropola de tip Sântana de Mureș-Černjachov de la Budești*, alături de studiile monografice pentru siturile arheologice de la Lunca⁷, Bârlad – *Valea Seacă*⁸, Kosanovo și Gavrilovka⁹ și Mihălășeni¹⁰, prezintă un important pas în procesul studierii monumentelor de tip Sântana de Mureș-Černjachov.

ION MUNTEANU